

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Ι. ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ / Θεολόγος Καθηγητής / ΔΕΑ Εκκλησιαστικής Ιστορίας ΑΤΘ

Δρ. Θεολογίας ΑΤΘ / E-mail: gzee11@otenet.gr / akalamatas@sch.gr

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ
ΓΕΛ. ΜΥΤΙΛΗΝΗΣ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ
ΑΙΓΑΙΟΥ

ΚΑΤΡΙΝ ΚΛΕΜΑΝ, Το παιχνίδι των Θεών,
μτφρ. Μαρία Χωρεάνθη, εκδ. Ψυχογιός, Αθήνα 2000

Λίγα λόγια για το βιβλίο

- Ο Τεό είναι ένας πανέξυπνος νεαρός που ζει μια φυσιολογική ζωή όπως όλα τα παιδιά της ηλικίας του. Όταν ξαφνικά αρρωσταίνει χωρίς να μπορεί κανείς να βρει την αιτία, εμφανίζεται η πλούσια και εκκεντρική θεία Μάρθα που πιστεύει πως γνωρίζει το καλύτερο φάρμακο. Αποφασίζει να πάρει τον Τεό και να κάνουν μαζί το γύρο του κόσμου των θρησκειών.
- Η Κλεμάν μάς μεταφέρει στην άληη άκρη της γης και μας φέρνει σε επαφή με χριστιανούς, μουσουλμάνους, εβραίους, ινδουιστές, βουδιστές. Οι Θεοί μπλέκονται σε ένα παιχνίδι διασκεδαστικό και παράλληλα εκπαιδευτικό. Ο νεαρός Τεό αν και αποδέχεται τη μοίρα του, αντιδρά και συγκινεί. Η εξυπνάδα και οι γνώσεις του προκαλούν το θαυμασμό, ενώ η αυθάδεια που επιδεικνύει και οι ερωτήσεις του γεμάτες απλότητα και αφέλεια προκαλούν χαμόγελα. Ο αναγνώστης ταξιδεύει μαζί του και μέσα από το μακρύ οδοιπορικό του γνωρίζει από κοντά τα μαγευτικά μέρη της Ανατολής και της Δύσης, τις θρησκευτικές συνήθειες, τη θερμή πίστη στο Θεό και τη δύναμη του θείου πνεύματος. Πρόκειται για ένα εκπληκτικό βιβλίο. Με οδηγούς δύο χαρισματικούς ήρωες, η Κατρίν Κλεμάν γράφει ένα μαγευτικό αριστούργημα που θα συναρπάσει τους αναγνώστες κάθε ηλικίας.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ

«Η γοντεία της θρησκείας ως πρόταση ζωής», σσ. 13 - 17

Η ΓΟΗΤΕΙΑ ΤΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΩΣ ΠΡΟΤΑΣΗ ΖΩΗΣ

Η εποχή που πολλοί πίστευαν ότι θα σήμαινε το τέλος της θρησκείας έχει παρέλθει χωρίς επιστροφή. Το πείραμα πολλών ανθρώπων της κουλτούρας βασικά να καταργήσουν τη θρησκευτική παράδοση ως τρόπο ζωής, με την υιοθέτηση ενός αλιώτικου τρόπου ζωής, ορθολογιστικού και απομυθοποιημένου, οδήγησε σε μίαν αλυσίδα από προβλήματα που η Κατρίν Κλεμάν, θεληματικά ή αθέλητα, αποτυπώνει στα πρόσωπα των ηρώων του μυθιστορηματός της. Ίσως αυτό να ήταν και η αφορμή που την οδήγησε να εμπνευστεί το έργο αυτό.

Η Κλεμάν προσπαθεί να αρθρώσει λόγο θρησκευσιολογικό δοσμένο μέσα από ένα μυθιστόρημα. Ο όρος θρησκευσιολογία είναι περιεκτικός και αυτό το γνωρίζει η συγγραφέας, αφού μέσα στο έργο της περικλείει στοιχεία ιστορίας, φιλοσοφίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας και φαινομενολογίας της θρησκείας. Είναι ίσως μια απάντηση απ' την πλευρά του ανήσυχου λογοτέχνη στην πικρή διαπίστωση που κάνει ο μεγάλος θρησκευσιολόγος του αιώνα μας Μιρσέα Ελιάντ, όταν ομολογεί την αδυναμία των ειδικών να ενημερώσουν με τον προσφορότερο τρόπο το πλατύ κοινό πάνω σε θέματα που έχουν άμεση σχέση με τη θρησκεία: «Θελήσαμε», γράφει ο Ελιάντ, «με κάθε θυσία να παρουσιάσουμε μίαν αντικειμενική ιστορία των θρησκευσιών, χωρίς πάντοτε να καταλαβαίνουμε πως αυτή η αντικειμενικότητα, όπως την ονομάζαμε, ακολουθούσε τη νοοτροπία της εποχής μας. Πάνω από έναν αιώνα προσπαθούμε να υψώσουμε την ιστορία των θρησκευσιών στο βάθος της αυτόνο-

μης αγωγής, δίχως να το καταφέρουμε. Όπως καθένας ξέρει, η ιστορία των θρησκειών δεν έπαψε να συγγέεται με την ανθρωπολογία, την εθνογραφία, την κοινωνιολογία, τη θρησκευτική ψυχολογία, ακόμα και με τις ανατολικές σπουδές. Θέλοντας με όλες τις δυνάμεις ν' αποκτήσει κύρος "επιστήμης", πέρασε κι αυτή όλες τις κρίσεις που δοκίμασε το σύγχρονο επιστημονικό πνεύμα: οι ιστορικοί των θρησκειών έγιναν διαδοχικά, και μερικοί είναι ακόμα, θετικιστές, εμπειριστές, ορθολογιστές και ιστοριστές. Μ' ένα λόγο, παραμελήσαμε το ουσιαστικό ζήτημα: ότι στην έκφραση "ιστορία των θρησκειών" πρέπει να τονίζεται προπαντός η λέξη "θρησκειών" και λιγότερο η λέξη "ιστορία". Γιατί ενώ υπάρχουν πολλοί τρόποι να καταπιαστεί κανείς με την ιστορία — από την ιστορία της τεχνολογίας ως την ιστορία του ανθρώπινου στοχασμού —, δεν υπάρχει παρά ένας τρόπος να προσεγγίσει τη θρησκεία: η προσήλωση στα θρησκευτικά συμβάντα»*.

Εκείνο που χρειάζεται ο αναγνώστης να επισημάνει για να προσεγγίσει πραγματικά το βιβλίο αυτό, είναι ο τρόπος με τον οποίο δείχνει η συγγραφέας — και μέσω αυτής οι ήρωές της — την προσήλωσή της στα θρησκευτικά συμβάντα. Κι αυτό συμβαίνει επειδή από το κείμενο φαίνεται η γνώση την οποία έχει πάνω στην ιστορία των θρησκειών, τις επιμέρους διδασκαλίες και τους θρησκευτικούς τύπους που διαμορφώνει κάθε θρησκευτική παράδοση. Θα 'λεγε κανείς ότι διεισδύει πολλές φορές με ένα εκπληκτικό θράσος σε αντιλήψεις με τις οποίες είναι ζυμωμένοι οι άνθρωποι διαφόρων θρησκευτικών παραδόσεων και με την ευκολία του ειδικού ερευνητή.

Δύο είναι τα στοιχεία που προδίδουν τη βαθιά γνώση της Κλεμάν γύρω από την υπόθεση της θρησκείας.

Το πρώτο είναι το κεντρικό θέμα, πάνω στο οποίο θεμελιώνεται το παζλ των θρησκειών: ο θάνατος. Το τραγικό γεγονός του θανάτου στοιχειοθετεί το βασικό ερώτημα, εξαιτίας του οποίου ο άνθρωπος αναζήτησε τη σχέση του με τον Αιώνιο

ώστε να μπολιαστεί με την ελπίδα για τη ζωή. Η Κλεμάν ξεκινάει με την αναγγελία του θανάτου που απειλεί τη ζωή του κεντρικού ήρωα, του Τεό, γεγονός που προκαλεί την επιθυμία να πληροφορηθεί τα όρια της ζωής και του θανάτου όπως τα καθορίζει κάθε θρησκεία όπου γης.

Το δεύτερο στοιχείο είναι οι χαρακτήρες των ηρώων που περνούν με ιδιαίτερη μαεστρία μέσα από τις σελίδες του βιβλίου.

Μια ευκατάστατη οικογένεια στο σύγχρονο Παρίσι. Ο πατέρας, ένας ορθολογιστής και θρησκευτικά αδιάφορος Γάλλος. Η μητέρα, ελληνικής καταγωγής με γαλλική κουλτούρα. Πίσω από τη μητέρα η γιαγιά Θεανώ, Ελληνίδα, φύσει θρησκευόνον, βυζαντινή. Κεντρικό πρόσωπο του μυθιστορήματος είναι ο γιος, ο Τεό, ένα «μειράκιο», ένα δεκατετράχρονο αγόρι, που κουβαλάει τις ανθρωπιστικές αξίες της γαλλικής κοινωνίας μαζί με την ευστροφία και το συναισθηματισμό της ελληνικής του ρίζας. Είναι ένα παιδί των ημερών μας. Λίγο έως καθόλου καθοδηγημένο θρησκευτικά, συγκεντρώνει στο πρόσωπό του όλα τα θετικά και τα αρνητικά στοιχεία από την ουδέτερη και άχρωμη διαπαιδαγώγησή του. Αυτό που πολλές φορές προσφέρεται στο δυτικό άνθρωπο ως σεβασμός στην προσωπικότητα, αποδεικνύεται μια ανεργάτιστη παιδεία, μια αγωγή ψυχής επιφανειακή και υποκριτική που λειτουργεί σ' όλες τις εκδηλώσεις της ζωής του παιδιού μηχανιστικά κι ανέραστα. Οι σύγχρονοι παιδαγωγοί δέχονται ότι ο σημερινός άνθρωπος διαθέτει μια αυξημένη δυνατότητα αυτοσυνειδησίας, όπως ακριβώς κι ο Τεό. Το πλεονέκτημά του όμως αυτό μετατρέπεται συχνά σε τραγικό βίωμα ανασφάλειας και ερημιάς. Βασική αιτία αποτελεί η ταχύτατη καταστροφή του παραδοσιακού κόσμου και η αντικατάστασή του με έναν κόσμο κυριολεκτικά ρευστό, που με την ταχύτητα και το απροσδόκητο των αλλαγών που επιφέρει αφαιρεί από τον άνθρωπο το αίσθημα της σιγουριάς και της συνέχειας. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί συχνά στο άτομο, ιδιαίτερα στο σύγχρονο νέο, το αυτοσυναίσθημα ενός όντος ξεκομμένου από το παρελθόν, χωρίς ρίζες. Αυτό βέβαια έφερε με τον καιρό και τη νοσταλγία για μια πρώτη γνωριμία με τις ρίζες. Θετική είναι, π.χ., η άγνοια του Τεό πά-

* Μιρσέα Ελιάντ, *Εικόνες και Σύμβολα*. Το συλλογικό υποσυνείδητο, εκδ. Αρσενίδης, Αθήνα 1994, σσ. 39-40.

νω σε θέματα της θρησκείας, που του αυξάνει το ενδιαφέρον γι' αυτή, για το μέγεθος Θεός, για ό,τι έχει σχέση με θρησκευτικές διδασκαλίες και παραδόσεις, για την ίδια την πρακτική της θρησκείας. Αρνητικό στοιχείο, όταν η αναζήτηση του Θεού γίνεται — κι αυτό περνάει μέσα στο κείμενο — υπόθεση μιας απλής τεχνικής θρησκευογνωσίας, ενώ τα αίτια της αναζήτησης είναι βαθύτερα και στην κυριολεξία υπαρξιακά. Είναι μελλοθάνατος, αυτό το γνωρίζει, εξαιτίας μιας ανιάτης ασθένειας του αίματος, γι' αυτό και η επιθυμία του είναι να ασχοληθεί με τη θρησκεία ως απάντηση στο πρόβλημα του θανάτου. Έχει έναν αυθορμητισμό, αυτόν του παιδιού της ηλικίας του, που συγχρόνως ταυτίζεται με τον αυθορμητισμό καθενός που αγνοεί τη θρησκεία στην πράξη. Παράλληλα είναι ο αυθορμητισμός κάθε αστού, που αποδεικνύεται αδέξιος στην προσέγγιση του μυστηρίου της ζωής. Δεν έχει διαπαιδαγωγηθεί με σταθερά μεταφυσικά ερείσματα, μέσα σε μια θρησκευτική παράδοση, αυτήν έστω των γονιών του, γι' αυτό και βρίσκει σε κάθε θρησκεία στοιχεία που αβασάνιστα μπορεί να υιοθετήσει. Με έναν τρόπο υπερβολικό, η Κλεμάν θέλει τον Τεό γνώστη κάποιων λεπτομερειών, προκειμένου να παρουσιάσει όσο γίνεται περισσότερα στοιχεία για τις θρησκευτικές ιδέες που κυκλοφορούν σ' όλο τον κόσμο.

Η θεία Μάρθα είναι το δεύτερο κεντρικό πρόσωπο του βιβλίου. Κοσμοπολίτισσα, άνετη στις σχέσεις της, χειραφετημένη, είναι ο χαρακτηριστικός τύπος του σύγχρονου «άθεου» και αδιάφορου στην αναζήτηση του θείου, παραμένει εντούτοις γνώστης της ιστορίας των θρησκειών, πολλών διδασκαλιών και παραδόσεων, δεισιδαιμονικά θαυμάστρια της θρησκείας και δέχεται το σπουδαίο ρόλο της στην ανθρώπινη ιστορία.

Μια σειρά από πρόσωπα που εκπροσωπούν τις κατά τόπους θρησκείες έχουν επιλεγεί από τη συγγραφέα με τέτοιο τρόπο ώστε να εμφανίζονται γνώστες στη θεωρία και την πράξη των θρησκευτικών τους παραδόσεων και ταυτόχρονα να είναι σε θέση να κάνουν ένα νηφάλιο διάλογο με τις άλλες θρησκείες. Ο θρησκευτικός φανατισμός είναι εξ ορισμού απορριπτός από τη συγγραφέα και κατ' επέκταση από όλους τους

ήρωες του βιβλίου, όπως επίσης και κάθε τάση συγκρητισμού.

Εκείνο που δεν μπόρεσε η συγγραφέας είναι να δώσει και μια πληρέστερη εικόνα για την ορθόδοξη πίστη. Από το ταξίδι του Τεό στην Κωνσταντινούπολη λείπει — κάτι που θα περιέμενε ο Έλληνας αναγνώστης και όχι μόνο — μια επίσκεψη στο κέντρο της Ορθοδοξίας, στο Οικουμενικό Πατριαρχείο, για να δοθεί η αφορμή να ειπωθούν κάποια στοιχεία από τη διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Από όσα αναφέρονται στο ταξίδι στη Μόσχα, δε φαίνεται να αγνοεί τα της Ορθοδοξίας. Η αποσιώπηση θα μπορούσε να αποδοθεί σε μια σχετική σύγχυση που μπορεί να προκαλέσει η ταυτόχρονη ενασχόληση με πολλές θρησκευτικές παραδόσεις.

Η αλήθεια όμως είναι ότι ο Τεό κλείνει την περιήγησή του με την επίσκεψη του «ομφαλού της γης», των Δελφών, καταξιώνοντας τις ελληνικές του ρίζες κοντά σ' όλα τα αγαπημένα του πρόσωπα και κυρίως της Φατού, στην οποία επιφυλάσσει και το τελευταίο χαμόγελο, που είναι παράλληλα το μήνυμα ελπίδας της Κλεμάν. Δε θα ήθελε κανείς να πιστέψει ότι η συγγραφέας εμφορείται από νεοπαγανιστικές ιδέες, τόσο της «μόδας» στις μέρες μας. Είναι ίσως ο χώρος των Δελφών ιδιαίτερα συμβολικός, έτσι ώστε οδηγεί τους ήρωές της σ' αυτόν για να ξεορκίσει το θάνατο.

Ωστόσο πρέπει, τελειώνοντας το σημείωμα αυτό, να τονίσουμε ότι η προσέγγιση των θρησκειών που καταφέρνει μυθιστορηματικά η Κλεμάν, ενέχει τον κίνδυνο να προξενήσει μian απλή πανοραμική και «τουριστική» προσέγγιση του θρησκευτικού φαινομένου από την πλευρά του αναγνώστη. Η Κλεμάν με την ανθρωπογνωσία της και τη θρησκευογνωσία της θέλει να οδηγήσει τον αναγνώστη στο συμπέρασμα ότι η θρησκεία κλείνει στους κόλπους της μηνύματα ανθρωπιάς και ελπίδας για ζωή, αφού είναι ο συνδεδειμένος κρίκος με τον Αιώνιο, τη Ζωή. Γι' αυτό και αποτελεί μian αλλιώτικη πρόταση ζωής απομακρύνοντας την πιθανότητα του θανάτου.

Α.Σ. ΚΑΡΙΩΤΟΓΛΟΥ
Δρ. Θρησκευολογίας